

TO BRØDRE – TO SØSTRE

FRANS GREGERSEN

Sociolingvistikken finder igen og igen mønstre i brugen af sproglige variable som forbinder taleres sociale baggrund og deres sprogbrug. Spørgsmålet er imidlertid hvordan disse mønstre er opstået. Fra Basil Bernstein og fremefter har der været peget på socialisationen i familien som afgørende. Her overføres klasses tilhørsforholdet både i form af værdier og normer og i form af passende sprogbrug. Artiklen afprøver denne tanke på voksne informanter fra Projekt Bysociolingvistik (Gregersen og Pedersen 1991) og den gentagelse der gennemførtes i Sprogforandringscentrets regi tyve år senere. Det er informanternes fonetiske variable der fokuseres på. Kan man se spor af familiens indflydelse når man analyserer resultaterne for to brødre og to søstre?

Sociolingvistikken undersøger sammenhængen mellem talervariable og sproglige variable oftest hos unge eller voksne. De sproglige variable som afrapporteres i litteraturen er dem hvor der faktisk er en sammenhæng mellem talerens sociale baggrund og vedkommendes brug af variabelen. Et brændende spørgsmål er imidlertid hvordan en sådan sammenhæng bliver til.

Børn fødes ikke med sprog men de fødes ind i et talende minisamfund. Der er en omfattende forskning i sprogtilegnelse som præciserer de forskelle der er i sprogtilegnelsen afhængig af sprog, kultur og en række andre faktorer (se Fletcher og MacWhinney 1995, en fin oversigt over tilgange til børnesprog findes i Karrebæk 2009). Børn tilegner sig altså sproget ved at kommunikere med andre, men børn udvikler sig jo også. De begynder med ikke at (kunne) tale, men ender altid med at kunne. Det store spørgsmål er hvad de tager med sig hjemmefra. Kirk Hazen opsummerer i en oversigtsartikel forskningen om familiens indflydelse på følgende vis:

Current research results in five general findings relating to the family's influence on language variation:

1. Children first acquire the language variation patterns of their immediate caregivers; these patterns will survive if reinforced by the language variation patterns of the children's peer groups.
2. Family variation patterns will be noticeable to the extent that they differ from community norms. If family traits, be they lexical items or phonological patterns, are not social markers, there is no reason to assume that peer group influence will necessarily counteract those traits.
3. Complex phonological patterns require early and extended input to be fully acquired by the child.
4. Language-variation-pattern differences between older and younger siblings of the same family is not unusual. They may be the result of different parental input or different social connections in the community, and thereby different opportunities for identification with and participation in CofPs [*Communities of Practice*, FG].
5. Amongst families, the children of families recently immigrated to a community may demonstrate more family-oriented language variation patterns. The effects on the

children may vary by age and the relative prestige of the family's variety versus that of the community. (Hazen 2002:518)

Vi noterer os at der skelnes mellem sproglige forskelle med social betydning og træk der ikke har det. Vi er kun interesseret i de første. Der skelnes også mellem primære opdragere og kammeratskabsgruppen og den sidste påberåbes som forklaring på forskelle mellem søskende i form af forskelle i de praksisfællesskaber de deltager i. Hvis denne forklaring skal fungere forudsætter den en analyse af to søskendes hele livshistorie. En endelig afklaring af denne artikels spørgsmål kan således kun ske gennem en longitudinalundersøgelse i virkelig tid. Den findes ikke (endnu); vi må nøjes med mindre.

1. Socialisationens mysterium

Det er et hovedpunkt i hele Basil Bernsteins sociolingvistiske teoribygning at de mønstre der findes i voksendommen grundlægges i fundamentalt forskellige socialisationsprocesser i barndommen, og at disse forskelle i socialisationspraksis hænger sammen med klasse. Bernstein var hele livet uddannelsessociolog. Ideen var at forskelle inden for skolen eller i skolens virkning på børn havde med deres sociale baggrund at gøre. Ens behandling i skolen ville med andre ord have forskellig virkning på børn fordi de allerede før skolen var socialiseret forskelligt. Forudsætningen for at dette argument er holdbart er at forskelle i primær socialisationspraksis har en nødvendig sammenhæng med det sociologiske klassebegreb. Der må være en indre logik her som udgør et socialisationens mysterium.

I dette mysterium har der hidtil været konsensus om at placere sproglige praksisser centralt. Konsekvensen af forskelle i den primære socialisation er således at der er sproglige forskelle i et sprogsamfund og at disse forskelle knyttes til værdidannelser og ideologier som har vidtrækkende betydning. Ellers kan vi ikke forklare de genkommende mønstre af sproglig variation hvor netop social klasse gang på gang kommer ud som en vigtig baggrundsvariabel. Heller ikke den vellykkede genkendelse af endog meget korte udsnit af sprogbrug som prototypiske for bestemte socialkarakterer, sådan som det sker i sprogholdningsforskningen, lader sig forklare uden henvisning til en tidlig identifikation af bestemte mønstre som tilhørende bestemte grupper af befolkningen.

Vi har taget som udgangspunkt at der er forskelle i socialisationspraksis selv om vi ikke ved ret meget andet om dansk socialisationspraksis i familierne end at den indskrænker sig til den tid hvor børnene ikke er i institution. Da op mod 90 % af børn over 1 år benytter en pasningsordning uden for hjemmet, er den indflydelse familien har på barnet i netop det danske, stærkt institutionaliserede, opdragelsessystem måske formidlet gennem institutioner eller omformet af dem. Danske institutioner er typisk ganske lokalt forankret. Man kan forestille sig at geografisk nærhed dermed bliver en forkortelse som står for det omfattende kompleks af klassesdelingsmekanismer som ligger gemt i kvarterstyper, bebyggelsestyper, bolig-arbejdsstedstrafik og boligudgifter, og at det har betydning for hvordan institutionerne opfatter deres rolle i forhold til børnene. Men man kan samtidig pege på at familien jo har haft afgørende betydning også i den periode hvor der ikke var institutioner og at familien som struktur udmærket kan tænkes at variere systematisk med klassetilhørsforhold på måder som præger barnet både før og under institutionsopholdet på principielt samme måde som det altid har været tilfældet for skolebarnet.

I denne artikel vil socialisationens mysterier blive operationaliseret ved at se på to søskendepar. Søskende er fra samme familie, og tanken er den ganske simple at hvis familien

er den vigtigste socialisationsinstans i det sprogsamfund vi har data fra, i dette tilfælde et københavnsk kvarter, så skulle det vise sig ved at vi inden for den variationsbredde som er fastlagt af de større og mere omfattende talervariable, nemlig køn og klasse samt alder, ville finde større lighed mellem søskende end mellem de andre informanter der har samme talervariable. Argumentet er at familien er en formidler af klasserelationer og at den særlige type formidling der sker i en klassebestemt familie, skulle slå klarere igennem jo tættere vi er på familiens virkning.

2. Søskende i det københavnske materiale fra Projekt Bysociolingvistik

Der er i alt 11 søskendepar, dvs. 22 personer blandt de i alt 42¹ i det datasæt fra København der går under navnet Bysoc (forkortelse af Projekt Bysociolingvistik, se Gregersen og Pedersen 1991). Det er på den ene side herligt mange mulige informanter. På den anden side er det for mange: Det er svært at finde en gruppe, afgrænset ved talervariable, på seks personer som *ikke* består af søskendepar, og så er der jo ikke noget klart sammenligningsgrundlag.

Men sammenligningspraksis er under alle omstændigheder et blødt punkt. Hvordan gør man? Den ene mulighed er at sammenligne gennemsnittet af de to søskendes værdier for en given variabel med gennemsnittet for resten af gruppen. Man får her et mål for i hvor høj grad de to søskende skiller sig ud. Men man kan også argumentere for at det relevante mål er gennemsnittet af hele gruppen, de to søskende inkluderet. Argumentet er at dette er det bedste mål for hvordan en variabels mønster er, og ikke mindst at man på denne måde får flere personer i gruppen og dermed et sikrere gennemsnit. Jeg vil anvende begge metoder i mine sammenligninger nedenfor.

Der er i teorien *fire* kombinationsmuligheder for søskendepar, og alle fire er realiseret i Bysoc-datasættet: Søskende kan være af samme eller af forskelligt *køn*. De har pr. definition samme sociale baggrund som børn, men mobilitet er jo ikke ukendt så de kan som voksne tilhøre samme klasse eller forskellige klasser. Jeg benytter følgende betegnelser for de forskellige typer:

KOMBINATIONER		KØN	
		samme	forskelligt
KLASSE	samme	kombination 1 m/AK kombination 1 m/MK kombination 1 k/AK kombination 1 k/MK	kombination 2 m/k AK kombination 2 m/k MK
	forskellig	kombination 3 m/AK/MK kombination 3 k/AK/MK	kombination 4 m/k/AK/MK

Figur 1: Mulige søskendekombinationer mht køn og klassetilhørsforhold som voksen

Jo mere de to søskende adskiller sig fra hinanden mht. de to baggrundsvariable vi arbejder med, jo sværere er det at sammenligne. Kombination 1 er derfor den optimale; den isolerer søskendeindflydelsen. Desværre medfører kombination 1 to informanter i samme celle, og da der maksimalt er seks i hver i bysoc-materialet, er vi på jagt efter to celler som kun omfatter ét søskendepar. De findes heldigvis.

Kombination 3 lader os principielt afprøve hvordan den primære socialisation skulle slå igennem i forhold til et senere skel i klassetilhørsforhold mens kombination 2 lader os ane

¹ En enkelt søster til en bror der er informant, indgår ikke i de 42 så det er kun 20 af de 42 som er søskendepar når man holder sig til datasættet som det foreligger analyseret nu.

hvilken forskel køn kan gøre inden for samme familie. Det giver pladsen imidlertid ikke mulighed for her. Begge søskendepar har således samme køn og samme klasse som voksne og er dermed varianter af kombination 1, nemlig henholdsvis kombination 1 k/AK og m/MK.

3. De fonetiske variable

På dette tidspunkt i Sprogforandringscentrets databehandling er der et begrænset udvalg af fonetiske variable til rådighed for analyser af denne art. Vi har arbejdet med de fire forskellige A-variable, med ENG-variablen og med det bløde og det hårde d. Af disse er det kun tre A-variable og ENG der kan komme på tale. De andre er ikke færdige endnu. Her følger en ultrakort gennemgang af de variable vi skal se på i det følgende.

3.1. A-variablene

Det korte /a/ manifesteres som bekendt med to forskellige kvaliteter i det moderne standardsprog afhængig af den sproglige kontekst. Dette er basis for inddelingen i AN, AM og AJ (Holmberg 1991, Gregersen 2009).

3.1.1 AN

Variablens navn antyder dens indhold. Det drejer sig om det korte a foran alveolær konsonant og nul, dvs. i udlyd. Alveolære konsonanter er l, d, t, n, etc.

Der er to muligheder for koderne af denne variabel: AN1, som står for den hævede variant som de fleste danskere kender som det typiske 'flade a', og AN2 som betegner den bekendte standardvariant. AN2 er højere end AM3 som igen er højere og mere fremskudt end AM4, deraf tallene (se nedenfor)

AN1 er historisk set den gamle AK-variant (Brink og Lund 1975, Normann Jørgensen 1980, Gregersen 2009). Derimod er der ikke noget der tyder på at AN1 i dag er knyttet til AK (Gregersen, Maegaard og Pharao 2009).

3.1.2 AM

I fonologisk teori kan en række konsonanter klassificeres som perifere i forhold til det centrale alveolære område. Det drejer sig om labiale og velære konsonanter, dvs. p, b, f, v og m på den ene side og k, g og ng på den anden. Denne variabel har fire forskellige varianter idet AM ofte optræder forlænget. Der er to forskellige vokalkvaliteter, nemlig det gamle, åbne a som i Dania skrives med sænket alfa (AM4) og som kan antydes ved at skrive et r efter a'et: 'karfe' antyder en udtale af 'kaffe' med AM4. Denne variant regnes nu for markeret, hvad der vil fremgå af resultaterne nedenfor. I standardsproget hersker derimod AM3 (Danias alfa). Både AM3 og AM4 kan principielt optræde med halvlængde² og det giver således følgende muligheder idet et efterstillet punktum angiver længde: AM 3, AM3., AM4 og AM4.. I hele Bysoc-datasættet findes AM4. dog kun to gange, og vi vil derfor i det følgende kun træffe AM3, AM3. og AM4.

I klassisk AK-sprog finder man den gamle variant AM4, gerne AM4.. I Henrik Holmbergs analyse af Bysocs gamle optagelser kommer AM endvidere ud som en mandevariabel: mændene har signifikant flere af de tilbagetrukne varianter (AM4) end kvinderne (Holmberg 1991: 141). I DGCSSs ny optagelser kan vi se en kraftig tendens til at afskaffe AM4, og AM3. bliver også mindre frekvent. Det ser ud som en standardisering, men

² En mulig forklaring på at halvlængde er betydelig mere almindelig, ja en afgørende faktor, ved AM og AJ end ved AN er muligheden for et sammenfald med det lange /a:/ hvis kvalitet ligger meget tæt på det flade a, dvs. AN1. Det er ikke muligt ved AM og AJ, idet kvaliteten særtegner disse varianter.

der er både i de gamle og i de ny optagelser signifikant forskel mellem klasserne, dog kun signifikant forskel mellem kønnene for de gamle optagelsers vedkommende.

3.1.3 AJ

Kort /a/ i en diftong med /j/ udgør variabelen AJ. En række meget frekvente ord som adverbiet 'meget' og pronominerne 'jeg', 'mig' og 'dig' samt svarordet 'nej' viser AJ. AJ har samme kvalitet som AM, men der er et problem ved kodningen som ikke findes ved de andre a-variable nemlig at diftongen i et vist omfang monoftongeres. Det vil ikke blive inddraget i analysen her, men skal blot nævnes idet det er hyppigt forekommende. Det giver følgende muligheder: AJ3, AJ3. og AJ4. Forlænet AJ4, AJ4., forekommer så sporadisk at der er set helt bort fra denne variant.

For AJ er der både stærkt signifikante køns- og klasseforskelle i de gamle, men igen ikke nogen signifikant kønsforskelse i de nye optagelser. Der er imidlertid stadig klasseforskelse i de nye optagelser mellem mændene og generelt. En væsentlig parameter er om der overhovedet er AJ4 (det er der næsten kun hos AK-mændene), og hvor mange AJ3-forlængelser der er.

3.2 ENG

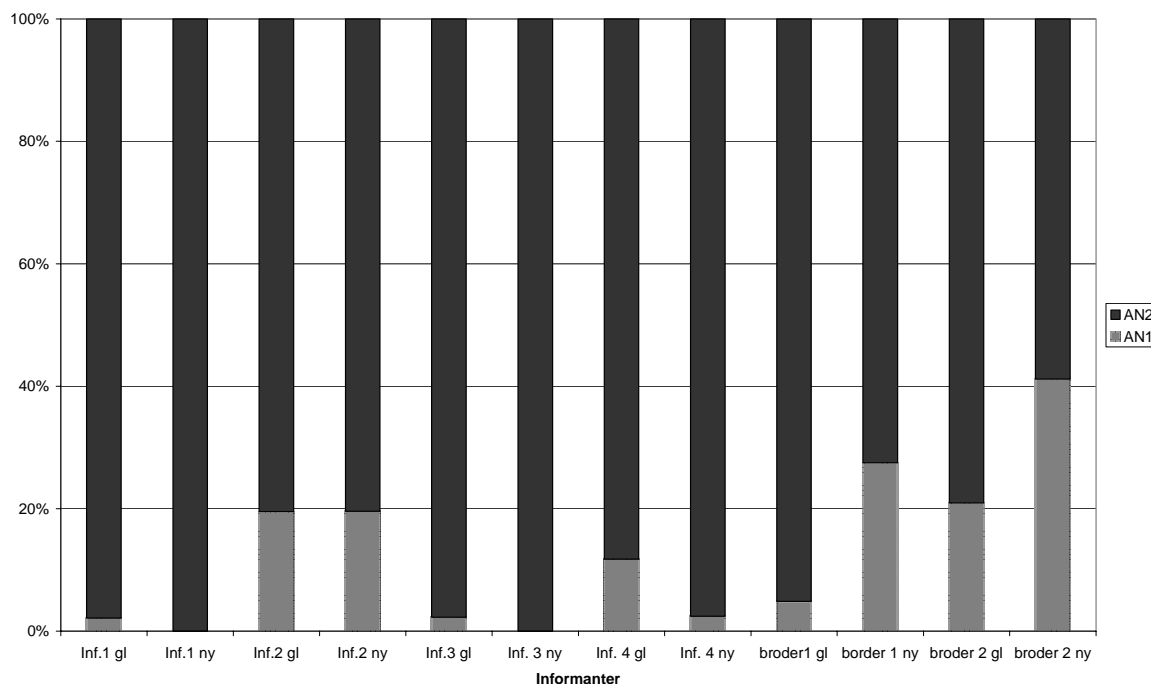
Udtale af kort /æ/ foran ng som [e] eller [æ] er de to varianter i variabelen ENG. Udtale med [e] i ord som 'penge', 'engelsk', 'længe', markeres som ENG1 mens ENG2 er udtalen med [æ]. Koderne har ofte benyttet en mellemvariant som markeres ENG12. Der er således tre varianter her.

Denne variabel har en interessant forskningshistorie. I Holmberg 1991 er den nævnt som en ny variabel fordi den ikke findes hos Brink og Lund 1975. Imidlertid viste Køster 1996 at lukningen af æ foran ng findes i yngre sjællandsk (Køster 1996:159), men noterer samtidig at den er fraværende i de gamle optegnelser fra Sjælland. Senere har Karen Margrethe Pedersen på basis af en række skriftformer i breve fra et højsocialt københavnsk miljø påvist variabelens eksistens meget tidligere, nemlig i 1700-tallet (Pedersen 2004: 30). Man må formode at der er en mulighed for lukning af [æ] foran ng som har været udnyttet forskelligt gennem årene. Hvis tendensen har været så svingende som de to eksempler antyder, kan man angive perioder med og perioder helt uden ENG1. Det stemmer med at den så at sige har været fuldstændig ubemærket i litteraturen.

4. To brødre

I gruppen af middelklassemand er der to informanter i Bysoc-materialet som skifter signifikant i virkelig tid mht brugen af AN-variablen. I de nye optagelser har de begge signifikant flere AN1'er, dvs. 'flade a'er' end i de ny. Det er et påfaldende resultat. Den gruppe de er medlem af, gruppen af middelklassemand i København som var mellem 25 og 40 år gamle i 1986-88 da de blev optaget første gang, har ellers meget få forekomster af AN1, og der er færre i de ny optagelser end i de gamle. De to brødre går altså imod deres gruppe både ved at have en højere andel af AN1-varianten i de gamle optagelser og ved at have endnu flere i de ny, jf Figur 2.

MK-mændene i Bysoc: AN i gl og ny optagelser

Figur 2: AN-variablen i gruppen af MK-mænd fra Bysoc. De to brødre ses yderst til højre og det fremgår af figuren at kun informant nr. 2 har et lignende antal AN1 som broder 2 i de gamle optagelser. Alle de andre i gruppen har ganske få forekomster eller slet ingen og færre i de ny optagelser end i de gamle.

Når man går på jagt efter forklaringer på at netop de to brødre skulle afvige fra gruppen som helhed ikke bare i de gamle optagelser, men i forholdet mellem den gamle og den ny optagelse, er det oplagt at fæste sig ved at de netop er brødre. Men det er måske endnu mere oplagt at se på deres baggrund. De kommer fra arbejderklassen.

Det flade a har historisk set været betragtet som det bedste eksempel på en social markør i dansk. Fladt a signalerer arbejderklasse. Dette er historisk set også korrekt hvad der fremgår af både Brink og Lund 1975 og af Normann Jørgensen 1980, se Gregersen 2009. De nyeste resultater fra Sprogforandringscentret (se Gregersen, Maegaard og Pharaon 2009) stiller imidlertid spørgsmålstejn ved om denne sammenhæng stadig gælder i København. Hvis vi sammenligner de to brødre med deres samtidige fra arbejderklassen, er det påfaldende at de ligner hinanden i de gamle optagelser, men slet ikke i de nye, for her har AK-mændene formindsket deres brug af AN1 mens brødrene derimod har forstærket brugen signifikant. Og den eneste anden informant i deres egen klasse som ligner dem, er informant nr. 2. Han kommer faktisk også fra en AK-familie selv om han i lige så høj grad som de to brødre er MK nu. Hans tal stiger imidlertid overhovedet ikke fra gammel til ny. Set i vores optik er det således svært at forklare mønstret i de to brødres AN-variabel ved at henvise til deres baggrund. Det er i de nye optagelser der er flest AN1-forekomster. Det ville have været langt nemmere hvis det var omvendt.

Som det fremgår, er det i virkeligheden broder 2 der er den mest afvigende. Dels har han højere AN1% i de gamle optagelser end de andre, dels skifter han opad. For præcis denne informant kan vi trænge lidt længere ind i AN-variablen's mysterium fordi vi har haft ham

med i et mindre udvalg af informanter. I dette såkaldt eksplorative udvalg analyserede vi *samtlig*e ytrede a-kvaliteter i både det gamle og det ny interview (og ikke kun ca. 45 som det gælder for det store udvalg). Da vi samtidig har opdelt begge interviews i diskurskontekster (Gregersen, Beck Nielsen og Thøgersen 2009), kan vi sige noget om hvordan brugen af AN1 svinger i forhold til de forskellige dele af interviewet.

Vi skelner inden for genreklassifikationen mellem 'generel redegørelse', 'narrativ' og 'soap box' (dvs. almen politisk standpunktstagen). Da genre i vores klassifikationssystem ikke er en obligatorisk klassifikation, men en der kun anvendes når der er en klart identificerbar genre, får vi endvidere brug for at afgrænse de dele der ikke tilhører nogen genre. Nu viser det sig at broder 2 har høje AN1 %er i 'narrativer' og 'soap box' i de gamle optagelser og en meget lav AN1 % i 'generel redegørelse'. Det kan fortolkes inden for et gammelt stilparadigme: 'generel redegørelse' er en såkaldt formel genre mens 'narrativer' og 'soap box' er genrer der kræver emotionel opmærksomhed; de er mere 'autentiske', tættere på vedkommende sande sprog 'the vernacular'.

Imidlertid sprænges en sådan fortolkning fuldstændig af tallene for de ny optagelser: Hvor 'generel redegørelse' lå signifikant lavere end de mange passager 'uden for genre' i de gamle optagelser, ligger de signifikant højere i de ny. Og både narrativer og soap box ligger i de ny optagelser på niveau med 'uden for genre'. Hvad er der sket? Ja, grundlæggende har 'generel redegørelse' skiftet plads i AN-systemet. Og vi står tilbage med spørgsmålet: Handler det her om genre eller om AN-variablen?

En fortolkning af de to brøders resultater for AN (og det skal bemærkes her at dette er den eneste variabel hvor netop de to skiller sig ud) må tage udgangspunkt i at det tilsyneladende er muligt at være MK-mand i dag og have temmelig mange af den variabel som for 40 år siden entydigt var forbundet med arbejderklasse. Det er bestemt også muligt at have tæt på nul som det fremgår af de tre andre informanters tal ovenfor. Normen for MK-mænd er således blevet bredere, noget der af Inge Lise Pedersen er blevet set som et generelt træk ved standardiseringen i Danmark (Pedersen 2009), og som hun har sammenfattet i en betegnelse lånt fra Mattheier, nemlig *demotisering*.

5. To søste, kombination 1 k

Kombination 1 k er repræsenteret af to arbejderklassekvinder. De blev indspillet første gang i 1987 og anden gang i 2005-06.

5.1 Metode: interne og eksterne sammenligninger i virkelig tid

Man kan skelne mellem *interne sammenligninger* hvor de to søskende sammenlignes og man konstaterer om de har samme mønster af varianter, og *eksterne sammenligninger* hvor de sammenlignes med resten af den gruppe af informanter de tilhører.

5.2 Resultater af de interne sammenligninger

5.2.1 AN-variablen

Sammenligningen foregår ved at angive procent markeret variant. For AN er det som bekendt AN1, og der angives følgelig AN1 % i gammel og ny optagelse:

Informant	gl AN1 %	ny AN1 %
søster 1	21	6
søster 2	0	2

Tabel 1: Intern sammenligning: De to søstres AN1 % i gammel og ny optagelse

Kommentar: De to søstre adskiller sig betydelig mere i den gamle optagelse end i den ny. Søster 1 har produceret betydelig færre AN1-varianter i den ny optagelse. Forandringen er lige præcis ikke signifikant. Søster 2 har slet ikke forandret sig.

5.2.2 AM-variablen

For AM er den markerede variant AM3.

Informant	gl AM3. %	ny AM3. %
søster 1	2	6
søster 2	11	4

Tabel 2: Intern sammenligning: De to søstres AM3. % i gammel og ny optagelse

Kommentar: Også her konvergerer de to søstre i de ny optagelser, men her ser det ud til at det er søster 2 der har forandret sig mest. Forandringen er imidlertid ikke signifikant.

5.2.3 AJ-variablen

Også for AJ angives forlængelse som den markerede variant dvs. AJ3. %.

Informant	gl AJ3. %	ny AJ3. %
søster 1	46	15
søster 2	10	17

Tabel 3: Intern sammenligning: De to søstres AJ3. % i gammel og ny optagelse

Kommentar: Søster 1 har ændret sit mønster signifikant. Med $p = 0.0099$ i en Fisher's exact test er de to fordelinger signifikant forskellige. Og igen har hun ændret sig i retning af søster 2s tal. Søster 2s fordelinger er derimod ikke signifikant forskellige og kan derfor betragtes som samme fordeling. Begge søstre har en del monoftonger i både de gamle og de ny optagelser. Dem er der ikke taget hensyn til her.

5.2.4 ENG-variablen

For ENG er den markerede variant i hvert fald ENG1. Men man kunne godt argumentere for at regne både ENG1 og ENG12 som markerede varianter. Hvis man kun regner ENG1 som markeret tager man andelen af ENG1 af det samlede antal. Det kalder vi ENG1 %. Hvis man derimod regner både ENG1 og ENG12 som markerede, får vi ENG1+12 som andel af det samlede. Jeg angiver i nedenstående tabel 4 begge tal:

Informant	optagelse	ENG1 %:	ENG1+12 %
søster 1	gammel	32	36
	ny	33	33
søster 2	gammel	21	48
	ny	23	36

Tabel 4: ENG-variablens procenttal i gammel og ny optagelser i to udgaver

Der synes ikke at være nogen nævneværdig forskel mellem fordelingerne i gammel og ny. Som de to tal viser, ligger forskellen alene i søster 2s mange mellemformer i de gamle optagelser. Det er derfor udregningen med ENG12 giver en forskel på 21 ovf. 48.

5.3 Konklusion på interne sammenligninger

Når to søstre er mere ens i de nye optagelser end i de gamle, kan det ikke skyldes den primære socialisation. Det må skyldes andre ting. Man kan måske anskue det sådan at de ligner hinanden mere i de nye optagelser netop fordi den primære socialisation er slået igennem her. Den ny optagelse er et dobbeltinterview hvilket i sig selv kan fremkalde variantfordelinger som konvergerer.

Fremtidige undersøgelser kan her udnytte det faktum at vi faktisk også har et dobbeltinterview med de to søstre i den gamle optagelsesrunde. Man kan her forestille sig to muligheder: Enten ligner de to søstres fordelinger i dobbeltinterviewet dem fra den ny optagelse. Så er det *situationen* der afgør fordelingerne. Eller også ligner fordelingerne på den gamle dobbeltoptagelse fordelingen i de gamle enkeltinterviews. Så er den enkelte person *konsistent med sig selv* på samme tid og de to søstre har faktisk med tiden nærmet sig hinanden.

5.4 Eksterne sammenligninger

Man kan nu stille sig selv det spørgsmål hvem af de to søstre der ligner den gruppe de tilhører mest. Dette kan afklares ved de eksterne sammenligninger. Ved eksterne sammenligninger forstår jeg sammenstillinger af søskendeinformanternes, her de to søstres, variabelværdier med værdierne for den gruppe som informanterne tilhører, her gruppen af arbejderklassekvinder. Som diskuteret ovenfor, rapporteres både værdier for gruppen med de to søstre (herefter 'gruppe med') og for gruppen uden. I tabellen rapporteres andel markeret variant. For ENG er valgt en opgørelse med ENG1 som eneste markerede variant. Det betyder at opgørelsen angiver procentsatsen af ytrede og kodede ENG1-varianter af det samlede antal ENG1-, ENG12- og ENG2-varianter.

variabel	optagelse	søstre	gruppe med	gruppe uden
AN1%	gammel	12	11	10
	ny	4	9	11
AM3.%	gammel	7	4	4
	ny	6	6	7
AJ3.%	gammel	30	30	30
	ny	16	27	32
ENG1%	gammel	25	26	27
	ny	26	26	26

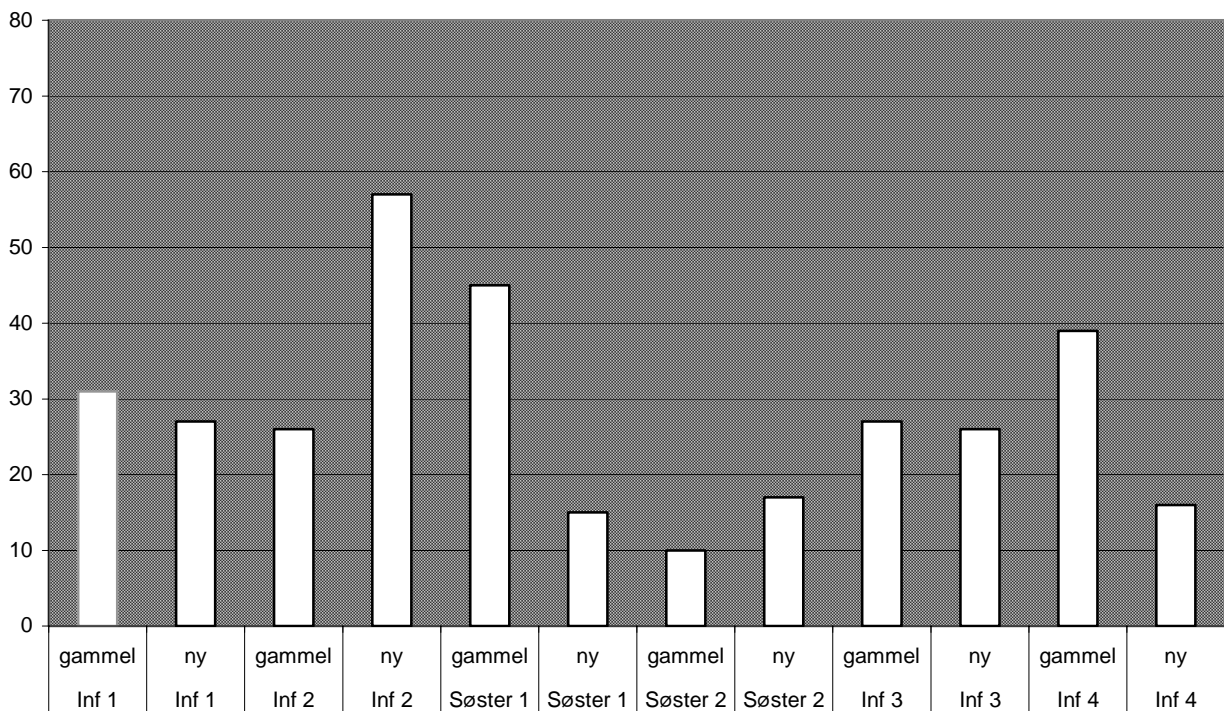
Tabel 5: Gennemsnitsværdier beregnet som andel (angivet i procent) af markeret variant for fire variable angivet for de to søstre og henholdsvis gruppen af AK-kvinder med og uden dem

Kommentar:

Gennemsnitstal er et sårbart instrument som ikke viser meget når der er stor forskel mellem de kun to personer tallet her beregnes for. Det gennemgående træk ved denne tabel er at den ser ud som om de to søstre ikke adskiller sig fra gennemsnittet af gruppen - når man lige ser bort fra AN og AJ i de ny optagelser. Dette er ganske vist rigtigt, men ikke sandt. Når man nemlig sammenholder tabellen med tallene fra de interne sammenligninger, viser den at de to søstre opfører sig forskelligt i forhold til de fire variable og i forhold til gruppen som helhed: De to søstre ligger i hver sin udliggerposition når det drejer sig om AJ-vARIABLEN og AN-vARIABLEN. Især for AJ-vARIABLEN giver gennemsnittet et forkert indtryk: søster 2 har 10 % AJ3.

i gammel optagelse mens søster 1 har 45 %. Det resulterer i et gennemsnitstal som ligger præcis der hvor gruppens gennemsnit ligger, men altså dækker over en meget stor forskel mellem dem internt jf figur 3:

AJ3. %

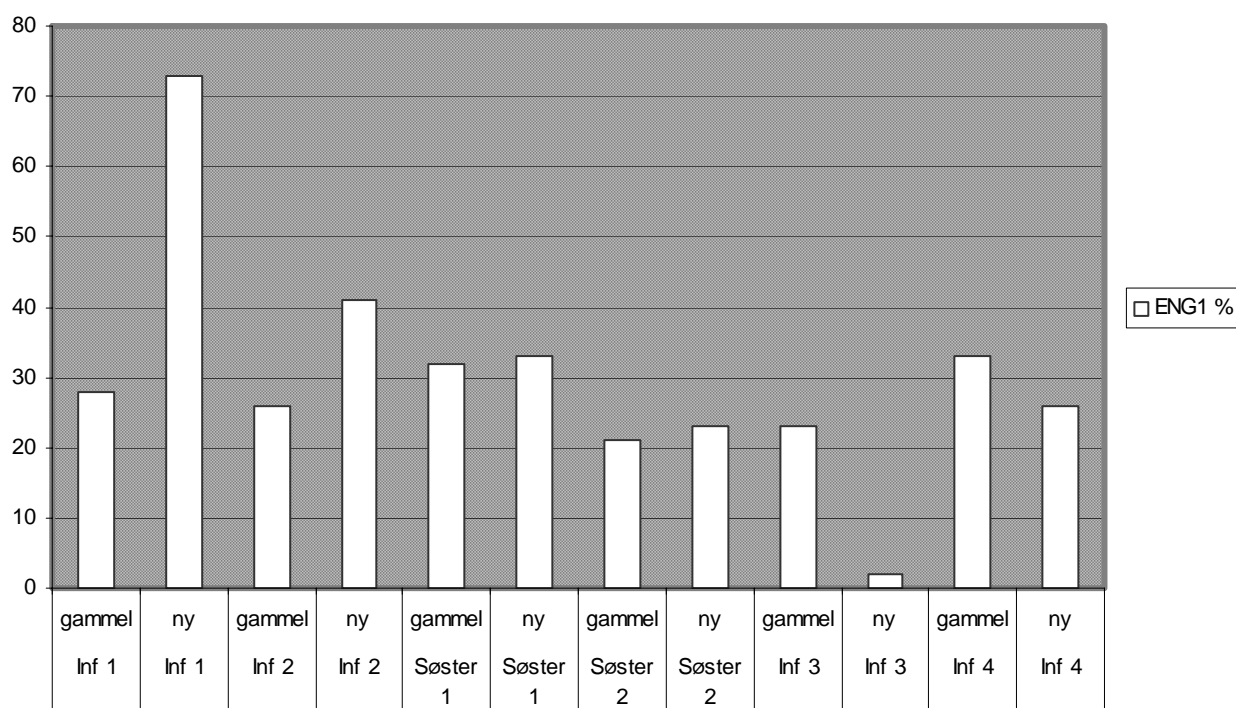
Figur 3 AK-kvindernes AJ3. % i gammel og ny optagelse

Hvis man opfatter AJ-forlængelse som et udtryk for non-standard, taler søster 2 altså langt mere standardnært i de gamle optagelser end søsteren. I den ny optagelse har søster 1 så bevæget sig kraftigt nedad, dvs. mod standarden. Forskellen mellem det gamle og det ny tal er signifikant ($p=0.0099$ (Fisher's exact test)).

Forskellen mellem de to søstres værdier for de forskellige variable kan være signifikant *inden for* gamle, henholdsvis ny optagelser. Det er den ene mulighed. Men det er også relevant at undersøge om deres eventuelle skift fra gammel til ny er det. Det er kun søster 1 der skifter signifikant fra gammel til ny, og det gør hun kun i tilfældet AJ. Derimod er forskellen mellem de to søstres tal signifikant for både AN og AJ i de gamle optagelser. Der er ingen forskel i de ny. Det bekræfter indtrykket fra de interne sammenligninger - de konvergerer i de ny optagelser.

For ENG-variablen er billedet meget broget; de to søstre er faktisk mærkværdige i forhold til deres gruppe-søstre ved ikke at deltage i forvirringen, jf. figur 4:

ENG1 %

Figur 4: AK-kvindernes ENG1 %, gammel og ny optagelse

Som det fremgår af figuren, skifter informant 4, søster 1 og søster 2 *ikke*, men de tre andre informanter i gruppen skifter: informant 1 og 2 opad (skiftet er dog kun signifikant for informant 1) og informant 3 meget kraftigt (og signifikant med $p=0.001$) i den modsatte retning. To signifikante skift i virkelig tid i samme gruppe, men i modsat retning mens halvdelen slet ikke skifter. Det er grunden til at jeg taler om forvirring.

6. Konklusion: om familie og sprogbrugsmønstre

Familien slår givetvis igennem i vores sproglige adfærd – ellers ville man ikke kunne forklare at klassebaggrund viser sig så systematisk som den gør i de sociofonetiske mønstre. Men både med de to brødre og de to søstre kan man modbevise at der skulle være nogen simpel relation, hvis ellers nogen skulle have troet det – det gælder i hvert fald ikke den fødselar til hvis ære dette er skrevet.

For de to brødre er det sandsynligt at de havde lært en fordeling med et højt antal AN1 hjemme hos deres AK-fader. Det forklarer imidlertid ikke at de skifter til højere værdier i de nye optagelser, blot at den ene af dem overhovedet (i modsætning til klassefællerne bortset fra informant 2 som – det husker vi – også har AK-baggrund) har så mange i første omgang. De to brødre har i øvrigt ikke samme fordeling på de andre variable, hverken i gammel eller ny optagelse.

Af de to søstre skifter den ældste søster mens den yngste forbliver nogenlunde stabil i forhold til sig selv (hvilket betyder at hun til stadighed ligger i udliggerposition for visse variables vedkommende). Til gengæld lader de fundne mønstre sig heller ikke her tolke som simple effekter af familien for de to søstre er mere forskellige i udgangspunktet (i de gamle

optagelser) end 20 år efter. Vi ved endnu ikke om grunden er at de konvergerer når de er sammen. Hvis det er tilfældet, står vi over for en interessant effekt af familien, nemlig at den også i sociofonetisk henseende kan bevirke en regression til et tidligere fællesskab, noget vi vel alle kender til i indholdsmæssig forstand når man sammen går ned ad den kollektive hukommelses overgroede stier for at genopleve signifikante øjeblikke. Inge Lise og jeg har gået sammen netop ad de stier der her er fulgt gennem det gamle Nyboder og oven i købet tyve år efter oplevet genoptagelser af velkendte stemmer. Meget har forandret sig, men oplevelsen af engang imellem at trænge lidt længere frem gennem buskadset (eller at være uhjælpelig lukket inde i bushen) er den samme til alle tider.

Frans Gregersen, professor, dr. phil., centerleder
Danmarks Grundforskningsfonds Center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier
fg@hum.ku.dk

Litteratur:

- Bernstein, Basil 1971: *Class, Codes and Control*. Volume 1, London: Routledge and Kegan Paul
- Fletcher, Paul and MacWhinney, Brian (eds.) 1996: *The Handbook of Child Language*. Oxford: Blackwell
- Fogtmann, Christina 2000: Psykologisk teori i diskursanalysen. Specialeafhandling i dansk, Desværre upubl.
- Gregersen, Frans 2009: "Hvad ved vi – om det såkaldt 'flade' a? Farø, K. m.fl. (red.): *Festskrift til Lisbeth Falster Jakobsen*, udk. 2009
- Gregersen, Frans og Pedersen, Inge Lise (eds.) 1991: *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*. Parts one and two. (Institut for dansk Dialektforsknings publikationer, Serie A nr.30). København: C.A. Reitzel.
- Gregersen, Frans, Beck Nielsen, Søren og Thøgersen, Jacob 2009: Stepping into the same river twice, On the Discourse Context Analysis. *Acta Linguistica Hafniensia* 41: Gregersen (ed.): Language Change in Real Time. Copenhagen: to appear.
- Gregersen, Frans, Maegaard, Marie and Pharaoh, Nicolai 2009: "The long and short of A variation in Danish." *Acta Linguistica Hafniensia* 41: Gregersen (ed.): Language Change in Real Time. Copenhagen: to appear.
- Hazen, Kirk 2002: "The Family", Chambers, J.K. et al. (eds.): *The Handbook of Language Variation and Change*, Oxford: Blackwell, 500-525
- Holmberg, Henrik 1991: "The sociophonetics of some vowel variables in Copenhagen Speech." Gregersen and Pedersen (eds.): *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*. Part one. (Institut for dansk Dialektforsknings publikationer, Serie A nr.30). København: C.A.Reitzel, 107-239
- Jørgensen, Jens Normann 1980: Det flade a vil sejre, *SAML* 7, Institut for anvendt og matematisk lingvistik, Københavns Universitet, 67-124
- Karrebæk, Martha Sif 2009: At blive et børnehavsbarn: En minoritetsdrengs sprog, interaktion og deltagelse i børnegruppen. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Køster, Finn 1996: Om æ-lukning foran nasal i sjællandsk og fynsk. *Studier i talesprogsvariation og sprogkontakt. Til Inger Ejskjær på halvfjerdsårsdagen den 20. maj 1996*. København: C.A. Reitzel, 158-166
- Pedersen, Inge Lise 2009: Sprogets sociale indlejring – og sociolingvistikken. Foredrag på

seminar i Videnskabernes Selskab 27.3.2009

Pedersen, Karen Margrethe 2004: Louise Juels sprog. Karen Hjorth (udg.): *Min hjerte
allerkæreste Fritz. Breve fra Louise Juel til hendes nevø Frederik Ludvig Schulin 1763
-1767*. Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 25-34